

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 331.101

С. О. Горбач

ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ РЕГІОНУ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Анотація. В статті розглянуто сутність формування трудових ресурсів сільських територій регіону, зарубіжний та вітчизняний досвід. Представлені різні наукові точки зору вчених-економістів. Досліджено зарубіжний та вітчизняний досвід формування трудових ресурсів. Сформовано чинники впливу на розвиток, формування й ефективне використання трудових ресурсів.

Ключові слова: праця, трудові ресурси, сільськогосподарські підприємства, сільські території.

Summary. In the article the essence of the formation of labor resources in rural areas of the region, foreign and domestic experience. It is represented by various points of view of scientists-economists. Researched foreign and domestic experience of formation of human resources. Formed factors influencing the development, establishment and effective use of labor resources.

Key words: labor, labour resources, agricultural enterprises, rural areas.

Постановка проблеми. В нинішніх умовах на етапі ринкових перетворень важливого значення набуває проблема раціонального формування та використання трудових ресурсів. В Україні дуже низька ефективність використання та трудових ресурсів сільських територій, а рівень продуктивності праці в аграрному секторі економіки значно відстає від показників передових зарубіжних країн світу. Але поліпшення даної ситуації можливе. Якщо будуть створені необхідні умови, то рівень продуктивності праці в нашій країні може підвищитись. Це дасть змогу поліпшити стан забезпеченості сільського господарства робочою силою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження формування трудових ресурсів відображено в роботах зарубіжних та вітчизняних вчених У. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, Ф. Енгельс, Ж.-Б. Сей, Дж. Мак-Куллох, І. Фішер, Г. Беккер, М. Фішер, Дж. Вейз, Б. Чизвик, М. Блауг, Э. Денісон, С. Боулс, Дж. Кендрик, Е. Лібанова. Вивченню даної проблематики присвятили свої праці українські вчені: Д. Богиня, Т. Заяць, О. Грішнова, М. Долішній, О. Головінов, В. Антонюк, В. Близнюк, О. Грішнова, Л. Семів,

О. Стефанишин, О. Соколова, Л. Михайлова та багато інших.

Метою нашого дослідження є вивчення особливостей формування трудових ресурсів сільських територій та забезпеченості ними підприємств і установ регіону з позиції ефективного використання.

Виклад основного матеріалу. Основу виробництва товарів і послуг складають економічні ресурси: природні та трудові ресурси, підприємницькі здібності, знання. Найголовнішим економічним ресурсом для виробництва є трудові ресурси, тому що без використання праці неможливо здійснення будь-якої корисної діяльності.

Праця, як з фізіологічної, так і з економічної точки зору, є діяльністю. Існують різні визначення категорії праця. За визначенням А. Маршалла, праця - це будь-яке розумове і фізичне зусилля, що робиться частково або повністю з метою досягнення якого-небудь результату, не рахуючи задоволення, одержуваного безпосередньо від самої виконаної роботи [1, с. 124].

© С.О. Горбач, 2016

Бібліографія ДСТУ:

Горбач С.О. Зарубіжний та вітчизняний досвід формування та використання трудових ресурсів сільських територій регіону: інституціональні особливості / С.О. Горбач // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2016. – №4 (36). – С. 102-105.

References (APA):

Horbach, S. (2016). Zarubizhnyi ta vitchyzniani dosvid formuvannia ta vykorystannia trudovykh resursiv silskykh terytorii rehionu: instytutsionalni osoblyvosti [Foreign and domestic experience of formation and use of labor resources in rural areas of the region: institutional features]. Visnyk Berdians'koho universytetu menedzhmentu i biznesu, 4(36), 102-105 (in Ukr.)

На думку І. І. Чанглі, «праця ... це процес доцільної діяльності людини, спрямований на перетворення даного природою і його привласнення в формі, придатній для задоволення людських потреб; впливаючи за допомогою праці на зовнішню природу і змінюючи її, людина в той же час змінює свою власну природу» [2, с. 102].

А. І. Рофе визначив працю як свідому, цілеспрямовану, доцільну і корисну (легітимну і затребувану) діяльність людини по отриманню або створенню життєвих (матеріальних і нематеріальних) благ для задоволення особистих і (або) громадських потреб» [3, с. 35].

Праця це така діяльність, яка передбачає прагнення до отримання корисного результату, потрібного для кого-небудь, в процесі праці відбувається накопичення або відновлення різних благ - матеріальних, духовних чи побутових. Таким чином, не всяка діяльність може бути працею.

У процесі розвитку суспільства виникла проблема оцінки вартості товарів. Почала розвиватися трудова теорія вартості. Один з основоположників цієї теорії, В. Петті, пропонував оцінку всіх предметів привести до двох природних знаменників - до землі та праці. Він писав: «Праця є батьком і активним принципом багатства, а земля - його мати». В. Петті поділяв працю на продуктивну і непродуктивну. Надалі послідовники його наукової школи дотримувалися думки, що тільки в сільському господарстві праця є продуктивною [4, с. 11].

Також трудову теорію вартості розвивав К. Маркс, який вважав, що загальна вартість товару визначається кількістю праці, витраченої робітником на його виробництво [4, с. 423].

Як бачимо, в класичній економіці праця займає важливе місце і є головним мірилом вартості товарів. Але дана думка є помилковою. Це довів Ж.-Б. Сей, представивши працю лише як один з факторів виробництва [5, с. 4-6].

Тому одним з найважливіших економічних ресурсів є трудові ресурси, тобто частина населення країни, що володіє необхідним фізичним розвитком, знаннями і практичним досвідом для роботи в народному господарстві.

Термін «трудова ресурси» вперше ввів у економічну літературу відомий економіст С. Г. Струмилін у 1922 році. Під трудовими ресурсами він розумів робочу силу даної країни або народу у віці 16-49 років [6, с. 25-34]. На думку Л. Г. Прусової, під трудовими ресурсами варто розуміти частину населення країни, що має здібності й можливість брати участь у процесі праці у відповідності до своїх вікових, фізичних даних, знань і практичного досвіду, професійної підготовки [7, с. 435]. А. А. Заглинський трудові ресурси трактує як соціально-економічну категорію, у якій продуктив-

ні сили й процеси виробництва взаємопроникні й взаємозумовлені. На його думку, трудові ресурси - це сукупність функціонуючої й потенційної робочої сили й тих відносин, які виникають у процесі її відтворення (формування, розподілу й використання) [8, с. 22].

Під трудовими ресурсами необхідно розуміти частину населення, що досягла працездатного віку й за фізичним розвитком, отриманою освітою, професійно-кваліфікаційним рівнем здатна працювати в народному господарстві, виконувати суспільнокорисну роботу. Трудові ресурси необхідно розглядати в якісному й кількісному аспектах, тобто як економічну категорію й механічну (демографічну) сукупність індивідумів. У кількісному аспекті трудові ресурси аналізуються як планово-обліковий показник, що характеризує їхню величину й структуру. Для визначення кількості трудових ресурсів визначають верхню й нижню межі працездатного віку. У більшості країн світу нижня межа трудових ресурсів практично не відрізняється. Мінімальний вік прийому на роботу в різних країнах коливається від 14 років (Португалія, Ірландія) до 16 років (США, Франція, Китай, Бельгія). В Україні нижня межа працездатного віку змінювалася неодноразово. Так, в 1929-1933 роках вона була встановлена для віку 14 років, у 1937 - підвищена до 15 років, у 1941-1945 роках була знову знижена до 14 років, а в післявоєнний період і до цього часу вона становить 16 років. Разом із тим верхня вікова межа працездатного населення має істотні відмінності: якщо в країнах Африки вона перебуває на рівні 50 років, то в економічно розвинених країнах, для яких характерною є більша тривалість життя, ця межа зростає до 65, а іноді - й до 67 (Данія, Швеція) і навіть до 70 років (Норвегія). Після прийняття нового пенсійного закону в нашій країні верхня межа працездатного віку становить 60 років і для чоловіків і для жінок. Тому на практиці для економічного оцінювання окремих країн більш доцільно визначати не частину працездатного населення в загальній масі трудових ресурсів, а кількість непрацездатного населення, що припадає на 1000 працездатного. Трудові ресурси в якості демографічного фактору впливають на розміщення й розвиток продуктивних сил. Цей фактор включає загальну кількість населення, його структуру, режим відтворення й територіальні особливості його розміщення; кількість трудових ресурсів, їхній територіально-галузевий розподіл і якісні характеристики; кількість робочої сили, основні форми їхньої зайнятості, рівень зареєстрованого й прихованого безробіття; мобільність робочої сили й форми її економічного впливу.

Під формуванням трудових ресурсів багато вчених розуміють процес постійного відновлення

чисельності трудових ресурсів, тобто першу фазу відтворення. Цей процес багато в чому залежить від статево-вікової структури трудових ресурсів, що включає три групи: в працездатному, молодше працездатного і старше працездатного віку. При цьому враховуються фактори, що впливають на зміну чисельності кожної групи [9, с. 15].

Використання трудових ресурсів – це ефективність застосування їх праці на робочому місці, дільниці, у цеху, на підприємстві, у галузі, у на-

родному господарстві. Ефективність у будь-якому виді діяльності, кінець кінцем, вимірюється робочим часом, який витрачається на виробництво одиниці продукції, послуг, роботи відповідно до вимог щодо їх якості.

На розвиток, формування й ефективне використання трудових ресурсів впливає низка чинників, яку можна систематизувати таким чином: економічні, правові, соціальні, демографічні, екологічні та територіальні (рис. 1)

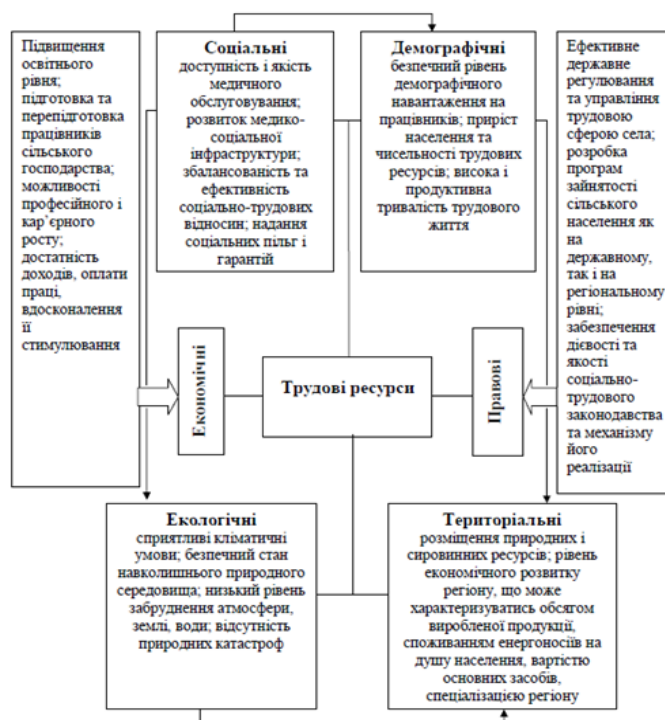

Рисунок 1 – Система чинників впливу на розвиток, формування й ефективне використання трудових ресурсів [10, с. 428].

Формування трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від чисельності сільського населення.

Для України в цілому характерні круті підйоми й спади чисельності населення працездатного віку, що обумовлено загальним розвитком країни. Дана обставина ставить перед економікою завдання постійного пристосування до цієї динаміки [11, с. 124].

Інституціональні фактори формування та розвитку трудових ресурсів регіону характеризуються станом інституціонального середовища: рівнем забезпечення громадянських прав і свобод, системою професійної освіти та управління зайнятстю, доступністю інформації, культурних цінностей, традиціями ставлення до праці та формами господарювання, сприйнятливостю працівників до знань, підприємництва, інновацій.

Інституціональні фактори формування і використання трудових ресурсів умовно класифікують на 3 групи: фактори 1-го порядку - ті, які безпосередньо і первинно впливають на форму-

вання трудових ресурсів (сімейне оточення, освіта тощо); фактори 2-го порядку - визначають частку тих ресурсів (часу, коштів, зусиль), які свідомо вкладаються з метою підвищення майбутньої заробітної плати, виходячи з ситуації системи цінностей і пріоритетів та визначають величину людського капіталу (як фінансової категорії у термінах «інвестиції - віддача») у структурі трудових ресурсів; чинники 3-го порядку - ті, які дозволяють людський капітал трансформувати в його реалізовану форму шляхом одержання більш високих доходів. Чим ефективніше відбудовані інститути 1-го порядку, тим вищі показники трудових ресурсів. Проте структура цих ресурсів може бути дуже різною в залежності від мотивації самого інвестора, і залежить вона від даних факторів.

Не зважаючи на вищезазначене, всеодно залишається відкритим питання інституціонального забезпечення формування та використання трудових ресурсів. Українське законодавство було і є недосконалим, що створює безліч перепон як для регіонального розвитку, так і розвитку країни.

Висновок. Застосування зарубіжного досвіду формування і використання трудових ресурсів сільських територій та аграрного сектору неможливе без обліку специфіки функціонування економіки в цілому і сільського господарства зокрема, територіальних особливостей, демографічних та інших факторів, властивих Україні та її окремим регіонам. Трудові ресурси аграрного сектора активно формуються за рахунок сільського населення, при цьому в країнах, що є лідерами виробництва сільськогосподарської продукції, лише мала частина сільського населення зайнята в аграрному виробництві, що пояснюється їх високою продуктивністю праці, яка обумовлена високим техніко-технологічним рівнем аграрного виробництва і значними фінансовими вкладеннями держави в розвиток науки.

Література

1. Маршалл А. Принципи політичної економії [Текст]. У 3т. Т. 1. / А. Маршалл. - М.: Директмедиа Паблішин, 2008. - 408 с.
2. Чанглі, І. В. Працю. Соціологічні аспекти теорії і методології дослідження [Текст]: Монографія / В. І. Чанглі. - М.: ЦСПИМ, 2010. - 608 с.
3. Рофе А. В. Економіка праці [Текст]: підручник / А. В. Рофе. - М: КНОРУС, 2010. - 400 с.
4. Прусова Л. Р. Економіка : тренінг-курс : навчально-методичний посібник / Л. Р. Прусова – К. : ЕксОб, 2009. – 632 с.
5. Цього Ж.-Б. Трактат з політичної економії [Текст] / Ж.-Б. Сей. - М.: Директ-Медіа, 2007. - 67 с.
6. Васнев С. А. Працю і трудові ресурси в умовах ринку [Текст]: Монографія / С. А. Васнев. - М.: МДУП, 2003. - 192 с.
7. Васнев С. А. Трудові ресурси як об'єкт економічного дослідження [Текст]: Монографія / С. А. Васнев. - М.: МДУП, 2001. - 84 с.
8. ВIKANOV В. Ф. Трудова збалансованість села: проблеми теорії і практики (на матеріалах МРСР) [Текст]: Монографія / В. Ф. ВIKANOV; під ред. Н. П. Макаркина. - Саранськ: Вид-во Мордовського університету, 1993. - 208 с.
9. Заглинський А. О. Проблеми розвитку відносин у сфері зайнятості трудових ресурсів / А. О. Заглинський – Рівне : Обереги, 2002. – 400 с.
10. Мелік'ян Р. Р. Економіка праці та соціально-трудові відносини [Текст]: Підручник / Р. Р. Мелік'ян, Р. П. Колосова, В. Р. Костаков - М: Изд-во МГУ ЧеРо, 1996. - 623 с.
11. Струмилін Ц. Р. Вибрані твори. В 5 т. Т. 3. Проблеми економіки праці / С. Р. Струмилін // М : Наука, 1964. – 527с.12. Кім М. П. Трудовий потенціал і зайнятість : навч. посіб. / М. П. Кім. – Харків : Вид-во ХДУ, 2003. – 112 с.

References

1. Marshall A. Pryntsyry politychnoi ekonomii [Tekst]. U 3t. T. 1. / A. Marshall. - M.: Dyrektmedya Pablyshyn, 2008. - 408 s.
2. Chanhli, I. V. Pratsiu. Sotsiolohichni aspekty teorii i metodolohii doslidzhennia [Tekst]: Monohrafiia / V. I. Chanhli. - M.: TsSPyM, 2010. - 608 s.
3. Rofe A. V. Ekonomika pratsi [Tekst]: pidruchnyk / A. V. Rofe. - M: KNORUS, 2010. - 400 s.
4. Prussova L. R. Ekonomika : treninh-kurs : navchalno-metodychnyi posibnyk / L. R. Prussova – K. : EksOb, 2009. – 632 s.
5. Tsoho Zh.-B. Traktat z politychnoi ekonomii [Tekst] / Zh.-B. Sei. - M.: Dyrekt-Media, 2007. - 67 s.
6. Vasnev S. A. Pratsiu i trudovi resursy v umovakh rynku [Tekst]: Monohrafiia / S. A. Vasnev. - M.: MDUP, 2003. - 192 s.
7. Vasnev S. A. Trudovi resursy yak ob'iekt ekonomichnoho doslidzhennia [Tekst]: Monohrafiia / S. A. Vasnev. - M.: MDUP, 2001. - 84 s.
8. Vykanov V. F. Trudova zbalansovanist sela: problemy teorii i praktyky (na materialakh MRSR) [Tekst]: Monohrafiia / V. F. Vykanov; pid red. N. P. Makarkina. - Saransk: Vyd-vo Mordovskoho universytetu, 1993. - 208 s.
9. Zahlynskyi A. O. Problemy rozvytku vidnosyn u sferi zainiatosti trudovykh resursiv / A. O. Zahlynskyi – Rivne : Oberehy, 2002. – 400 s.
10. Melikian R. R. Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny [Tekst]: Pidruchnyk / R. R. Melikian, R. P. Kolosova, V. R. Kostakov - M: Yzd-vo MHU CheRo, 1996. - 623 s.
11. Strumylin Ts. R. Vybrani tvory. V 5 t. T. 3. Problemy ekonomiky pratsi / S. R. Strumylin // M : Nauka, 1964. – 527s.12. Kim M. P. Trudovyi potentsial i zainiatist : navch. posib. / M. P. Kim. – Kharkiv : Vyd-vo KhDU, 2003. – 112 s.